

Лариса Данильчук,
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки,
Хмельницький національний університет,
ORCID ID 0000-0002-7156-5071,
larkaterdan@gmail.com

ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ТА ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У статті висвітлено теоретико-практичні основи реалізації соціальних медіа в професійній підготовці та діяльності соціальних працівників. Проаналізовано зміст соціальних медіа як інформаційного ресурсу. Установлено, що до соціальних медіа належать: інтерактивні веб-сторінки, блоги, платформи для мікроблогів, сервіси для поширення фото та відео. Окреслено методологічні підходи щодо можливостей та специфіки реалізації соціальних медіа в професійній підготовці та діяльності соціальних працівників, а саме: інституційний, соціалізаційний, особистісний, структурний, конструктивізму, правовий, соціологічний, лінгвістичний. Виокремлено функції, які виконують соціальні медіа: інформаційну, посередницьку, соціально-виховну, організаційну, соціально-креативну, комунікативну. Звернено увагу на необхідність використання соціальних медіа в практиці соціальної роботи як сучасного та доцільного інструменту. Обґрунтовано негативні та позитивні аспекти соціальних медіа, що впливають на формування ціннісних орієнтирів сучасної людини.

Ключові слова: соціальні медіа, соціальні медіаплатформи, соціальні працівники, соціалізація, методологічні підходи, професійна підготовка, професійна діяльність.

Лариса Данильчук. Теоретико-практические основы реализации социальных медиа в профессиональной подготовке и деятельности социальных работников

В статье освещены теоретико-практические основы реализации социальных медиа в профессиональной подготовке и деятельности социальных работников. Проанализировано содержание социальных медиа как информационного ресурса. Установлено, что к социальным медиа относят: интерактивные веб-страницы, блоги, платформы для микроблогов, сервисы для распространения фото и видео. Определены методологические подходы относительно возможностей и специфики реализации социальных медиа в профессиональной подготовке и деятельности социальных работников, а именно: институциональный, социализационный, личностный, структурный, конструктивизма, правовой, социологический, лингвистический. Выделены функции, которые выполняют социальные медиа: информационная, посредническая, социально-воспитательная, организационная, социально-креативная, коммуникативная. Отмечена необходимость использования социальных медиа в практике социальной работы как современного и целесообразного инструмента. Обоснованы негативные и позитивные аспекты социальных медиа, которые влияют на формирование ценностных ориентиров современного человека.

Ключевые слова: социальные медиа, социальные медиаплатформы, социальные работники, социализация, методологические подходы, профессиональная подготовка, профессиональная деятельность.

Larysa Danylchuk. Theoretical and practical foundations of the implementation of social media in the training and activities of social workers.

The article deals with theoretical and practical principles of social media realization in professional training and activity of social workers. The content of social media as an information resource is analyzed. Social media has been found to include: interactive web pages, blogs, microblogging platforms, photo and video sharing services. Methodological approaches to the possibilities and specifics of social media realization in professional training and activity of social workers are outlined, namely: institutional, socialization, personal, structural, constructive, legal, sociological, linguistic. The functions that perform social media are distinguished: information, intermediary, social-educational, organizational, social-creative, communicative. The need to use social media in the practice of social work as a modern and

expedient tool was emphasized. The negative and positive aspects of social media that influence the formation of values of modern man are explained.

Key words: *social media, social media platforms, social workers, socialization, methodological approaches, vocational training, professional activity.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Соціальна робота в період надшвидких трансформаційних змін, які відбуваються в Україні, є актуальною професією, що покликана забезпечувати реалізацію соціальної політики щодо незахищених верств населення. Не викликає сумніву, що такі обставини уможливають застосування соціальних медіа як у фаховій діяльності, так і професійній підготовці соціальних працівників.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Здійснений аналіз із окресленої проблеми дозволив констатувати, що в Україні використання соціальних медіа для потреб соціальної роботи чи професійної підготовки фахівців соціальної сфери є предметом нечисленних досліджень та публікацій. Певні аспекти застосування онлайн технологій, реалізації масмедіа в соціальній роботі відображені в працях О. Вакуленко, А. Рижанової, Т. Семигіної, М. Скиби та ін. Зауважимо, що соціальні медіа як інституційний інструмент та технологію комунікації переважно досліджували як вітчизняні (Х. Гурчіані, В. Демченко, О. Зернецька, Ф. Іванов, О. Лаже, Я. Матчук, Г. Онкович, Б. Потятинник, В. Різун та інші), так і зарубіжні фахівці соціальної комунікації (П. Бурдье, Ю. Габермас, Р. Давіс, І. Дзялошинський, М. Кастельс, М. МакЛюен, Б. Тоффлер, Ф. Уебстер та ін.).

Мета статті – розглянути можливості та специфіку реалізації соціальних медіа в професійній підготовці та діяльності соціальних працівників.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Соціальні медіа в загальному значенні передбачають низку інформаційно-комунікаційних засобів та технологій, які застосовуються користувачами для отримання інформації, а також висловлення власної думки, утворюючи при цьому розгалужену мережу зв'язків з іншими користувачами або групами [8]. Соціальним медіа притаманні публічний і масовий характер, вони покликані задовольняти потреби суспільства загалом, а також різних соціальних груп, викликати інтерес і в значних масових аудиторій.

За міркуваннями Я. Матчук, до соціальних медіа належать такі технології: інтерактивні веб-сторінки (Wikipedia, BuzzFeed); соціальні мережі (Facebook, LinkedIn); блоги (Wix, Wordpress, Tumblr, Blogger); платформи для мікроблогів (Twitter, Gab, Tout, Yammer, Mastodon); сервіси для поширення фото та відео (YouTube, Vimeo, Flickr, Snapchat та Instagram) [3].

Можливості та специфіку реалізації сучасних медіа в професійній підготовці та діяльності соціальних працівників важливо розглядати з різних методологічних підходів:

- *інституційного* – налагодження комунікації та зворотного зв'язку з державними інституціями через соціальні медіа;

- *соціалізаційного* – засвоєння орієнтацій, цінностей, норм суспільства, що презентуються в соціальних медіа; відтворення системи соціальних зв'язків та набуття соціального досвіду завдяки соціальним медіа;

- *особистісного* – розвиток особистісних властивостей; формування активності та цілісності особистості посередництвом соціальних медіа;

- *структурного* – аналіз і структурування соціальної реальності та наявних об'єктивних структур, незалежних від свідомості й волі людей, здатних стимулювати дії та прагнення людей; розуміння структури соціальних медіа як оперативної моделі;

- *конструктивізму* – припущення, що дії людей, зумовлені життєвим досвідом, процесом соціалізації та набутими схильностями діяти так чи інакше, що є своєрідними матрицями соціальної дії, які транслують соціальні медіа;

- *правового* – осмислення правового поля та юридичного регулювання діяльності соціальних медіа як складової інформаційної системи існування людини;

- *соціологічного* – ступінь впливу висвітлення проблематики в соціальних медіа на управління та вирішення соціально значущих проблем;

- *лінгвістичного* – побудова нових / різних моделей мови, мовних конструктів соціальних медіа, які відображають картину світу певних соціальних груп та прошарків.

Зазначені методологічні підходи не є вичерпними. Вони дозволяють установлювати причинно-наслідкові зв'язки між державними інституціями та людьми в умовах нерівномірного розподілу соціальних реалій у просторі та часі, які відображаються через соціальні медіа.

Останнє десятиріччя засвідчило, що вплив соціальних медіа на людину починається з народження й продовжується все життя. У сучасному світі соціальні медіа, як багатфункціональний соціальний інститут, узяли на себе значну частину функцій з формування свідомості людей, виховання їх поглядів, ідей, звичок тощо, тобто вони пропагують різні моделі соціальної поведінки. Зокрема, посередницька функція соціальних медіа посилюється в період становлення громадянського суспільства, заснованого на принципах демократії й плюралізму, політичної свободи та гласності. Упроваджуючи в масову свідомість певні культурні стереотипи й цілеспрямовано формуючи певний тип особистості, соціальні медіа у такий спосіб сприяють закріпленню й збереженню сформованої системи суспільних зв'язків.

А. Рижанова зазначала: «Соціально-виховна функція полягає в тому, що через неї створюються сприятливі умови для цілеспрямованого закріплення та масового тиражування цінностей соціального – сімейного, етнічного, конфесійного, професійного, громадянського, регіонального та ін. – існування відповідних ідеалів, норм та зразків соціальної поведінки, базових соціальних рис тощо, які в систематизованому вигляді відбивають менталітет певного соціуму, суспільний настрій, впливаючи на соціальне становлення та реалізацію особистості в певному суспільстві, розвиваючи передусім громадянську соціальність усіх соціальних суб'єктів (людина, група, суспільство)» [4, с. 389–390].

Соціальні медіа через інтернет виконують дві специфічні функції, котрі І. Тонкіх, покликаючись на міркування І. Фомічової, визначила як соціально-організаційну та соціально-креативну. З одного боку, ЗМІ беруть участь у функціонуванні реальних соціальних спільнот та інститутів: жителів країни або міста, працівників галузі або членів громадських організацій. (у цьому виявляється соціально-організаційна функція).

З іншого боку, вони здатні створювати середовище для формування соціальних спільнот, що існують лише завдяки комунікаціям (це соціально-креативна функція). На платформі соціальних мереж, форумів і блогів, інтернет-порталів та мережових видань створюються ком'юніті – віртуальні спільноти територіально розосереджених користувачів, яких об'єднують спільні інтереси, види діяльності й теми спілкування. При цьому віртуальні спільноти можуть перетворюватися на реальні, а головним каналом комунікації та способом організації стає інтернет [6, с. 38].

Загалом, з одного боку, соціальні медіа реалізують функції, притаманні усім засобам масової інформації, з іншого – у мережі спостерігається стійка тенденція до перерозподілу цих функцій та зміни пріоритетів, у результаті чого традиційні функції зазнають значних трансформацій: інтегруються, модифікуються, утрачають домінуюче значення, синтезуються.

Насамперед, це стосується комунікативної функції, яка порівняно з інформаційною стає однаково важливою. Оскільки інтернет-середовище одночасно є і джерелом інформації, і найбільш популярним на сьогодні каналом комунікації, як міжособистісної, так і масової, зміст комунікативної функції суттєво змінюється.

Транслюючи різні грані соціальної проблематики, соціальні медіа віддзеркалюють і реальний стан соціальної сфери в тому чи тому суспільстві, і сутність її осмислення наукою, філософією, громадською думкою. При цьому й ініціатори публічного обговорення тих чи тих соціальних проблем часто використовують соціальні медіа спочатку як інформатора, а потім і як засіб впливу та формування громадської думки.

Уважаємо за необхідне зауважити, що використання соціальних медіаплатформ для комунікації в соціальних мережах охоплює велику аудиторію, дозволяє долучаючи користувачів до дискусії та забезпечує зворотний зв'язок з державними інституціями. Х. Гурчіані стверджувала, що в українському суспільстві назріла ціла низка проблем, пов'язаних з галуззю управління соціальними процесами. Вочевидь такі проблеми як зростання злочинності, наркоманії, забруднення навколишнього середовища можливо вирішувати й запобігати їм лише при наявності ефективної комунікації між державними інститутами й суспільством [1, с. 74].

Зазначимо також, що соціальні мережі поступово перетворилися з платформ для спілкування в інформаційно-новинні системи. Наприклад, основною опцією та ключовою сторінкою в інтерфейсі мережі Facebook є стрічка новин News Feed, яку для себе конструює сам користувач.

З іншого боку, ця особливість має й негативні наслідки у вигляді так званих «бульбашок фільтрів», тобто явища обмеження інформаційного простору конкретного користувача в результаті персоналізованого пошуку та індивідуалізованої стрічки новин, зокрема й у мережі Facebook [7].

Такі обставини дозволяють стверджувати таке: соціальні медіа можуть відігравати й негативну роль, зокрема зупиняти соціальний розвиток соціальних суб'єктів, деформувати його, навіть забирати життя в людини через відповідну інформацію. Соціальні медіа приховують у собі й потенційні небезпеки: надмірне захоплення віртуальною комунікацією призводить до руйнування соціальних зв'язків у реальному житті, тобто до десоціалізації, що стає причиною девіантних форм поведінки – користувачі мережі часто втрачають відчуття реальності світу [6, с. 39].

Із долученням сучасних медіа до професійної підготовки та діяльності соціальних працівників останні отримують доступ до соціальної інформації різних країн, а це сприяє формуванню правових, соціальних норм та цінностей, підвищенню загальнокультурного рівня різних соціальних груп, соціальній адаптації особистості до нових умов інформаційного суспільства.

Зауважимо про необхідність використання соціальних медіа в практиці соціальної роботи як сучасного та доцільного інструменту, який дозволяє:

- 1) проводити профілактичну роботу серед населення;
- 2) надавати дистанційні консультаційні послуги тим, кому незручно в силу різних причин, зокрема, фізичних обмежень, далеких відстаней, потрапити на особисту зустріч до соціального працівника;
- 3) проводити тренінги, вебінари та інші навчальні заходи;
- 4) здійснювати дослідження (онлайн опитування клієнтів, представників цільових груп, наративні дослідження та ін.);
- 5) реалізовувати програми адвокації, захисту прав конкретних людей або цільових груп [5].

Для прикладу:

- використання соціальних проєктів як готових відео-кейсів, які представлені в YouTube, Vimeo, за умови неможливості постійно перебувати в соціальних службах, майбутнім соціальним працівникам дозволяє детально розглядати процес та умови ведення випадку як базового способу надання індивідуальних соціальних послуг громадянам;

- інтерактивні веб-сторінки (Wikipedia, BuzzFeed) дозволяють здійснювати швидкий пошук інформації, необхідної для професійної підготовки та діяльності соціальних працівників, за умови недоступності до паперових носіїв;

- за умови використання соціальних мереж (Facebook, LinkedIn), блогів (Wix, Wordpress, Tumblr, Blogger), платформи для мікроблогів (Twitter, Gab, Tout, Yammer, Mastodon), соціальні працівники можуть оприлюднювати необхідну інформацію для клієнтів; надавати необхідні коментарі та консультації; здійснювати профілактичну та організовувати волонтерську роботу через соціальну рекламу та репости; проводити моніторинги з різних питань та проблем.

Загалом соціальні медіа відображають системи зв'язків і залежностей людей у макро- і мікромасштабі, умови їх життя; фіксують і розвивають інтереси як особистості, так і суспільства. Не викликає сумніву те, що вони мають потужний вплив на формування громадської думки аудиторії, її розуміння соціального життя. Убачається доречним використовувати соціальні медіа як ресурси для: здійснення професійної соціальної діяльності; реалізації форм та методів впливу на соціальне виховання молоді та групи осіб з ризикованою поведінкою; формування медіаграмотності та етичних норм клієнтів на засадах критичного мислення.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. За результатами здійсненого наукового пошуку можемо резюмувати таке: соціальні медіа на часі обумовлюють низку дискусійних питань, зокрема: їх вплив на формування ціннісних орієнтирів сучасної людини (негативні та позитивні аспекти).

Серед *позитивних* – педагогізація суспільства та мінімалізація чинників і факторів потрапляння в ситуації ризику (через спецпроєкти, статті, сюжети в новинах тощо, які транслуються за допомогою соціальних медіа). Людина, яка раніше не стикалася з проблемою, завдяки можливостям сучасних медіа знайомиться з її найрізноманітнішими проявами, складає певну уяву й формує відповідне ставлення до зазначеної проблеми.

Негативні – роль соціальних медіа як маніпулятивних чинників у мотивації дій людини; відсутність сформованого критичного мислення в людей щодо інформації, яка поширюється завдяки соціальним медіа; нав'язування стереотипів «красивого життя»; безвідповідального ставлення до свого життя та життя інших людей з оточення; практичне пропагування готових алгоритмів діяльності злочинних угруповань щодо громадян; соціальні медіа не сприяють розумінню відповідальності за злочин, а лише констатують його наявність. Урахування таких обставин дозволяє за допомогою сучасних медіа в професійній підготовці й діяльності соціальних працівників

формувати особистісне ставлення та відношення клієнтів соціальних закладів до проблем, відповідні фахові компетентності, необхідні для успішного здійснення професійної діяльності.

Пріоритетними напрямками подальших наукових пошуків вважаємо визначення й розробку методик упровадження технологій соціальних медіа, як допоміжного ресурсу, у професійну підготовку та діяльність соціальних працівників для забезпечення послуг різним групам клієнтів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гурчіані Х. Д. Особливості висвітлення соціальної проблематики сучасним українським ТБ у контексті глобальних світових тенденцій : дис. ... канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.24. Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, 2016. 191 с.
2. Каверіна А. С. Ключові тенденції в українському медіапросторі. *Молодий вчений*. Науковий журнал. 2015. № 10 (25). С. 200–204.
3. Матчук Я. Соціальні медіа як комунікаційна платформа європейського парламенту. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3338/3016 (дата звернення 10.02.2020).
4. Рижанова А. О. Засоби масової інформації. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. 2-ге видання / за заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої. Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. 536 с.
5. Семигіна Т. Он-лайн технології у практичній соціальній роботі. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/13401/119-121.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 11.02.2020).
6. Тонкіх І. Ю. Інтернет-журналістика. Жанри в інтернеті: навчальний посібник. Запоріжжя: ЗНТУ, 2017. 130 с.
7. Bozdag E. Bias in algorithmic filtering and personalization. *Ethics and Information Technology*. 2013. № 15. P. 209–227.
8. Davis R. Social Media in Election Campaigning. EPRS Briefing. 2015. P. 8.

REFERENCES

1. Hurchiani, Kh. (2016). Osoblyvosti vysvitlennia sotsial'noi problematyky suchasnym ukrains'kym TB u konteksti hlobal'nykh svitovykh tendentsij [Features of coverage of social issues in contemporary Ukrainian TV in the context of global world trends]. *Candidate's thesis*. Dnipropetrovsk'kyj natsional'nyj universytet imeni Olesia Honchara [in Ukrainian].
2. Kavierina, A. (2015). Kliuchovi tendentsii v ukrains'komu mediaprostori [Key trends in the Ukrainian media space]. *Molodyj vchenyj. Naukovyj zhurnal – Young scientist. Scientific journal* [in Ukrainian].
3. Matchuk, Ya. Sotsial'ni media iak komunikatsijna platforma ievropejs'koho parlamentu. [Social media as a communication platform of the European Parliament]. http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3338/3016 (Last accessed: 10.02.2020). [in Ukrainian].
4. Ryzhanova, A. (2013). Zasoby masovoi informatsii. Entsyklopediia dlja fakhivtsiv sotsial'noi sfery [The mass media. Encyclopedia for social professionals]. 2-he vydannia / za zah. red. prof. I. D. Zvierievoi. Kyiv, Simferopol': Universum [in Ukrainian].
5. Semyhina, T. On-lajn tekhnolohii u praktychnij sotsial'nij roboti [On-line technology in practical social work]. <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/13401/119-121.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Last accessed: 11.02.2020). [in Ukrainian].
6. Tonkikh, I. (2017). Internet-zhurnalistyka. Zhanry v interneti: navchal'nyj posibnyk [Internet journalism. Genres on the Internet: Textbook]. Zaporizhzhia: ZNTU [in Ukrainian].
7. Bozdag, E. (2013). Bias in algorithmic filtering and personalization. *Ethics and Information Technology* [in English].
8. Davis, R. (2015). Social Media in Election Campaigning. EPRS Briefing [in English].